

Čo sa v škole naučíš, v živote akoby si našiel?

Nové politické pomery, ktoré inicioval November 1989, priniesli pozitívne očakávania zásadných spoločenských a kultúrnych zmien. Tieto očakávania boli legitímne, ale predchádzajúce obdobie charakterizované rozsiahlou izoláciou a kontrolou nezávislých informačných zdrojov výrazne sťažilo schopnosť uvažovať a konať v reálnych kontextoch. Neskúsenosť a naivita napokon vyústili do rozčarovania a dezilúzie, ktorú Václav Havel nazval „blbou náladou“.

Desať rokov po tomto Havlovom označení, ktoré bolo možno v roku 1996 aktuálnejšie na Slovensku než v Českej republike, má Slovensko za sebou rozsiahle reformy v oblasti ekonomiky, sociálnych vecí, práva a zdravotníctva. Napriek relatívne zlým východiskám sa teda predsa len zdá, že Slovensko zažíva úspešný príbeh. Pod povrchom úspechu „stredoeurópskeho tigra“ sa však ukrýva aj niekoľko čiernych škvŕn a zlyhaní. Jednou z nich je aj nezvládnutá kľúčová reforma obsahu vzdelávania na základných a stredných školách. Kde hľadať príčiny tohto zlyhania?

Vzdelávanie ako politický a spoločenský problém charakterizuje niekoľko špecifických aspektov, ktoré výrazne ovplyvňujú a formujú akúkoľvek diskusiu o tomto probléme. Všeobecný charakter vzdelávania, teda skutočnosť, že v určitom veku je účastníkom inštitucionalizovanej podoby vzdelávania každý z nás, zvädza k povrchným a gýčovým vyjadreniam. Výsledkom a zámerom takýchto vyjadrení nie je návrh riešenia, ale emocionálne uvoľnenie alebo dojatie. Ďalším zo špecifických znakov vzdelávania ako politickej otázky je všeobecné akceptovanie jeho dôležitosti. Toto akceptovanie však paradoxne nevedie k potrebným zmenám, ale má formálny a deklaratívny charakter, ktorý navyše svojimi vyhláseniami a následnou nečinnosťou upevňujú politickí predstavitelia. Otázka vzdelávania sa tak z pragmatickej a odbornej roviny posúva smerom k verbálnemu rituálu, ktorý rezignuje na hlbšiu reflexiu a riešenia.

Ako nevýhoda sa rovnako ukazuje skutočnosť, že výsledky vzdelávania majú dlhodobý charakter. To si vyžaduje perspektívne uvažovanie, ktoré berie do úvahy časový horizont dlhší ako jedno volebné obdobie. Netreba zabúdať ani na to, že otázka obsahu vzdelávania je zásadným filozofickým a ideologickým problémom, ktorý výrazne komplikuje širší konsenzus. Oblasť vzdelávania a školstva sa taktiež vyznačuje silnou zotrvačnosťou a konzervativizmom, ktorý nepraje zásadným zmenám. Všetky tieto negatíva a nástrahy sa prejavujú aj v slovenskej diskusii o reforme obsahu vzdelávania.

Kľúčovou otázkou sa však ukázala už samotná identifikácia problému. Mýtus o kvalitnom vzdelávaní má na Slovensku hlboké korene, ktoré súvisia najmä s absenciou dôkladného hodnotenia a overovania kvality vzdelávania. Chýbajúce testovanie škôl a dlhodobá neúčast' Slovenska na medzinárodných výskumoch dokázali až donedávna úspešne živiť ilúziu o kvalitnom slovenskom školstve. Až postupom času si začali niektorí odborníci uvedomovať, že Slovensko nezachytilo aktuálne trendy vo vzdelávaní a na úkor vedomostí a zručností potrebných v reálnom živote vedie deti k učeniu sa množstva nepraktických a izolovaných informácií. Výsledkom takýchto úvah bola v roku 2001 Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 – 20 rokov (projekt Milénium), ktorej snahou bolo analyzovať vtedajší stav, pomenovať negatíva a navrhnúť riešenia. Explicitné vyjadrenie problémov, ktoré formuloval už projekt Milénium, priniesla medzinárodná porovnávacia štúdia OECD PISA 2003, testujúca žiakov vo veku 15 rokov v oblasti matematickej, prírodovednej a čitateľskej gramotnosti a riešení problémov. Výsledkom tejto štúdie bolo zistenie, že našim žiakom spôsobujú ťažkosti najmä úlohy, ktoré súvisia s čítaním, získavaním a

interpretáciou informácií v podobe grafov a tabuliek, a ktoré vyžadujú analýzu použitých metód a uvažovanie o obsahu a forme textu. Dnes sú už teda nedostatky a rezervy nášho obsahu vzdelávania jednoznačne identifikované, naďalej však pretrvávajú obavy, že vedomie tejto skutočnosti nie je vlastníctvom celej spoločnosti.

Návrh legislatívneho rámca, ktorý by umožnil realizáciu obsahovej reformy, je napriek spomínaným problémom jasný. Časť odbornej verejnosti už prekonala fázu, ktorá zásadnú školskú reformu zúžila na otázku platov učiteľov a redukcii učebných osnov. Projekt Milénium a aj Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2002 už zreteľne hovoria o „dvojúrovňovom participačnom modeli obsahu vzdelávania“, ktorý by mal byť tvorený štátnym (rámcovým) a školským vzdelávacím programom. Takýto model už úspešne funguje vo viacerých západoeurópskych krajinách, v Maďarsku a nedávno bol spustený aj v Českej republike. Aká cesta ešte čaká Slovensko?

21. februára 2006 predložil poslanec Martin Fronc do parlamentu návrh školského zákona, ktorý zavádza dvojúrovňový model obsahu vzdelávania a predpokladá dostatočný priestor pre decentralizáciu a diverzifikáciu tvorby vzdelávacích programov. Tento zákon by podporil už dnes existujúce „iniciatívy zdola“ (alternatívne školy, špecializované triedy a gymnáziá, experimentálne programy) a poskytol by legislatívny rámec pre širšie uplatnenie projektu Štátneho pedagogického ústavu „Kurikulárna transformácia všeobecnovzdelávacej zložky stredoškolského vzdelávania v procese prípravy mládeže na trh práce“, ktorý je predpokladom reformy obsahu vzdelávania na stredných školách. Prijatie tohto nového školského zákona je v kompetencii parlamentu. Na tomto mieste ho spomíname ako dôkaz toho, že existuje reálny návrh systémovej reformy obsahu vzdelávania. Ani prípadné prijatie zákona by však nebolo zárukou úspešnej realizácie obsahovej reformy.

V procese schvaľovania a uplatňovania systémoveho školského zákona bude potrebné uskutočniť viacero krokov a opatrení. Dôležité bude najmä presvedčiť verejnosť (učiteľov, rodičov, žiakov a zamestnávateľov) o nevyhnutnosti obsahovej reformy. Školská reforma by sa mala stať politickou a spoločenskou prioritou založenou na širokom konsenze.

Ďalej bude dôležité zabezpečiť dostatočný priestor a čas na zoznámenie sa kompetentných osôb (riaditelia škôl, učitelia) s novým dvojúrovňovým modelom a poskytnúť im rozsiahly informačný servis. Vnútročné zabezpečenie celej reformy musí byť zaistené prostredníctvom infraštruktúry v podobe hotových alternatívnych vzdelávacích programov, alternatívnych učebníc, pomôcok, didaktických stratégií, diskusných fór učiteľov, výcvikových programov a doplnujúceho vzdelávania pre učiteľov. Tvorba alternatívnych pedagogických dokumentov by mala byť podporovaná pomocou grantov pre aktívne školy a odborné tímy, pričom výsledky ich práce by mali byť verejné. Ďalšie opatrenia by sa mali týkať testovania a overovania kvality škôl prostredníctvom medzinárodných výskumov a vnútroštátnych testov, ktorých zameranie by malo zohľadňovať zmenu obsahu vzdelávania smerom ku kľúčovým kompetenciám a praktickým zručnostiam. Tieto princípy by mali byť zároveň reflektované a rozvíjané pomocou špecializovaných vedeckých inštitúcií, výskumných programov a primeraného vzdelávania budúcich učiteľov na pedagogických fakultách. Dôstojné finančné odmeňovanie učiteľov, ktoré nevyhnutne nemusí pochádzať zo štátnych zdrojov, by malo byť samozrejmosťou.

Je veľmi pravdepodobné, že presadenie reformy obsahu vzdelávania bude stáť na niekoľkých odvážnych a angažovaných jednotlivcoch alebo malých aktívnych skupinách. Svojim odhodlaním a skúsenosťami však môžu spustiť lavínu, ktorej výsledkom bude škola blízka životu.